

« noluit dimittere populum ¹. » Certe nunc non dictum est: « Ingravatum est cor Pharaonis, » sed: « Ingravavit » Pharaon cor suum. » Sic utique in omnibus plagis. A voluntate quippe hominis est origo vitiorum: moventur autem causis corda hominum, talia sic, talia vero sic, etiam non diversis causis sæpe diverso modo, secundum proprias qualitates, quæ ex voluntatibus veniunt.

QUÆSTIO XXX.

« VIDENS autem Pharaon, quia non est mortuum de pecoribus filiorum Israël ullum, ingravatum est cor Pharaonis ². » Quomodo ex contrariis causis facta est hæc ingravatio cordis Pharaonis? Si enim et pecora Israëlitarum morerentur, tunc videretur causa competens qua cor ejus ingravaretur ad contemnendum Deum, tanquam si et magi ejus pecora Israëlitarum fecissent mori: nunc vero unde debuit ad timendum vel credendum moveri, videns nullum pecus mortuum ex pecoribus Hebræorum, hinc ingravatum est: id est, illa ingravatio etiam huc usque progressa est.

QUÆSTIO XXXI.

QUID est quod dicit Deus ad Aaron et Moysen: « Sumite » vobis plenas manus favillæ de fornace, et aspergat » Moyses in cœlum coram Pharaone et coram servis ejus, » et fiat pulvis in universa terra Ægypti ³? » Signa enim superiora, virga fiebant, quam non Moyses, sed Aaron vel extendebat super aquam: vel ea terram percutiebat: nunc vero interpositis duobus signis de cynomyia et pecorum mortibus, ubi nec Aaron nec Moyses aliquid manu operati sunt, dicitur ut Moyses favillam spargat in cœlum de fornace, et hanc ambo sumere jubentur,

¹ Exod. viii, 32. — ² Id. ix, 7. — ³ Ibid. 8.

sed ille spargere non in terram, sed in cœlum; tanquam Aaron qui datus erat ad populum, terram percutere deberet, vel in terram sive in aquam manum extendere: Moyses vero, de quo dictum est: « Erit ¹ tibi quæ ad » Deum ², » in cœlum jubetur favillam spargere. Quid duo illa superiora signa, ubi nec Moyses nec Aaron manu aliquid operantur? Quid sibi vult ista diversitas? Neque enim nihil.

QUÆSTIO XXXII.

« Et propter hoc ipsum conservatus es, ut ostendam in » te virtutem meam, et ut annuntietur nomen meum in » universa terra ³. » Hæc Scripturæ verba et Apostolus posuit, cum in eodem loco perdifficili versaretur. Ibi autem et hoc ait: « Si autem volens Deus ostendere iram, et » demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia » vasa iræ ⁴: » parcendo utique iis, quos malos futuros esse præscierat: quæ vasa dicit perfecta in perditionem. « Et ut notas, inquit, faceret divitias gloriæ suæ in vasa » misericordiæ ⁵. » Unde vasorum misericordiæ vox est in Psalmis: « Deus meus, misericordia ejus præveniet me: » Deus meus demonstravit mihi in inimicis meis ⁶. » Novit ergo Deus bene uti malis, in quibus tamen humanam naturam non ad malitiam creat, sed perfert eos patienter quousque scit oportere; non inaniter, sed utens eis ad admonitionem vel exercitationem honorum. Ecce enim ut annuntiaretur nomen Dei in universa terra, vasis misericordiæ utique prodest. Ad eorum itaque utilitatem Pharaon servatus est, sicut et Scriptura testatur, et exitus docet.

¹ Forte eris illi. — ² Exod. iv, 16. — ³ Id. ix, 16. — ⁴ Rom. ix, 22. — ⁵ Ibid. 23. — ⁶ Psal. lvm, 11, 12.

QUÆSTIO XXXIII.

Quis est quod mandavit Deus Pharaoni, cum se facturum magnam grandinem minaretur¹, ut festinet congregare pecora sua, et quaecumque illi essent in campo, ne grandine intereant? Hoc enim non tam indignanter quam misericorditer videtur admonere. Sed hoc non facit quæstionem, quando Deus etiam irascens temperat poenam. Illud est quod merito movet, quibus nunc pecoribus consulatur, si omnia mortua fuerant plaga superiore, ubi scriptum est, quod discrevit Deus inter pecora Hebræorum et Ægyptiorum, ita ut illinc nullum moreretur, omnia vero Ægyptiorum pecora morerentur. An eo solvitur quæstio, quod prædixerat ea moritura, quæ in campo fuissent, ut hæc accipiantur omnia: intelligantur autem evasisse quæ in domibus erant, quæ potuerunt etiam a dubitantibus colligi, et in domo teneri, ne forte verum esset quod Moyses Dominum facturum esse prædixerat: et ex his esse in campis iterum poterant, quæ modo admonet congregari in domos, ne grandine pereant: maxime, quia sequitur Scriptura et dicit: « Qui timuit verbum » Domini servorum Pharaonis, congregavit pecora sua in » domos: qui autem non intendit mente in verbum Domini, dimisit pecora sua in campo²? » Hoc ergo fieri potuit, quando etiam mortem pecorum minatus est Deus, quamvis id Scriptura tacerit.

QUÆSTIO XXXIV.

« Et dixit Dominus ad Moysen: Extende manum tuam » in coelum, et erit grando in omni terra Ægypti³. » Ecce iterum Moyses non in terram, sed in coelum manum jubetur extendere, sicut superius de favilla.

¹ Exod. ix, 19. — ² Ibid. 19-21. — ³ Ibid. 17.

QUÆSTIO XXXV.

Cum fragore cœli, qui vehemens erat in grandine, Pharo territus rogaret Moysen ut oraret pro illo¹, confitens iniquitatem suam et populi sui, Moyses ei dixit: « Et » tu et servi tui scio quod nondum timetis Dominum². » Qualem timorem quærebat, cui timor iste nondum erat Domini timor? Facile est enim poenam timere, sed non hoc est Deum timere, illo scilicet timore pietatis, quem commemorat Jacob, ubi dicit: « Nisi Deus patris mei » Abraham et timor Isaac adesset mihi, nunc me inanem » dimisisses³. »

QUÆSTIO XXXVI.

« Dixit Dominus ad Moysen: Intra ad Pharaonem: ego » enim gravavi cor ejus et servorum ejus, ut ordine su- » perveniant signa mea hæc super eos⁴: » tanquam opus habeat Deus cujusquam malitia. Sed sic intelligendum est, ac si diceret: « Ego enim patiens fui super eum et servos ejus, ut non eos auferrem, ut ordine superveniant signa mea super eos. » Quia enim patientia Dei obstinator fiebat malus animus, ideo pro eo quod est, « Patiens in eum fui, » dicitur: « Gravavi cor ejus. »

QUÆSTIO XXXVII.

« Et non est relicta locusta una in omni terra Ægypti, » et induravit Dominus cor Pharaonis⁵. » Beneficium certe Dei commemoravit Scriptura, quo abstulit locustas; et secuta, dixit indurasse Dominum cor Pharaonis, beneficio utique suo, et patientia sua, qua ille fiebat obstinator,

¹ Exod. ix, 17. — ² Ibid. 30. — ³ Gen. xxxi, 42. — ⁴ Exod. x, 1. — ⁵ Ibid. 9.

dum ei parceretur : sicut omnia mala corda hominum, patientia Dei male utendo durescunt.

QUÆSTIO XXXVIII.

TERTIO dicitur ad Moysen : « Extende manum tuam in » cœlum¹, » ut fieret etiam plaga tenebrarum. Nunquam autem dictum est ad fratrem ejus Aaron, ut extenderet manum in cœlum. Quod ergo dictum est ad Moysen : « Extende manum tuam super terram Ægypti, et ascendat » locusta super terram², credo id significatum, etiam minus posse qui plus potest; non autem continuo cui minima conceduntur, posse majora.

QUÆSTIO XXXIX.

DEUS ad Moysen : « Loquere ergo secreto in aures populi, et petat unusquisque a proximo, et mulier a proxima, vasa aurea, et argentea, et vestem³. » Non hinc quisque sumendum exemplum putare debet ad expoliandum isto modo proximum. Hoc enim Deus jussit, qui noverat quid quemque pati oporteret : nec Israëlitarum furtum fecerunt, sed Deo jubenti ministerium præbuerunt. Quemadmodum cum minister judicis occidit eum quem judex jussit occidi, profecto si id sponte faciat, homicida est, etiamsi eum occidat, quem scit occidi a iudice debuisse. Est etiam ista nonnulla quæstio, Si seorsum habitabant Hebræi in terra Gessen, ubi nec plagæ fiebant, quibus regnum Pharaonis affligebatur, quomodo petit quisque a proximo vel a proxima, aurum, argentum et vestem; præsertim quia ubi primum hoc mandatur per Moysen, sic positum est : « Et mulier a vicina sua et concellaria⁴, » vel « concellanea » (si ita dicendum est) vel « cohabitatrice sua, » (παρά γείτονος καὶ συσκήνου αὐτῆς.) Unde in-

¹ Exod. x, 21. — ² Ibid. 12. — ³ Id. xi, 2. — ⁴ Id. iii, 22.

telligendum est, etiam in terra Gessen non solos Hebræos habitasse, sed eis aliquos Ægyptios in illa terra cohabitatores fuisse, ad quos potuerunt merito Hebræorum etiam illa divina beneficia pervenire, ut hinc eos et diligenter iidem Ægyptii cohabitatores, et quod petebant facile commodarent : nec tamen Deus judicavit ita illos alienos fuisse ab injuriis et contritionibus, quas populus Dei pertulit, ut nec isto damno ferirentur, qui plagis illis propterea quod terræ illi parcebatur, percussi non erant.

QUÆSTIO XL.

« DIXIT autem Dominus ad Moysen : Non exaudiet vos » Pharaon, ut multiplicem signa mea et portenta mea in » terra Ægypti¹ : tanquam opus fuerit ejus inobedientia, ut signa illa multiplicarentur, quæ utiliter fiebant ad terrendum populum Dei, atque ipsa discretionem ad pietatem informandum. Sed hoc Dei fuit, malitia cordis illius benivolentis : non Pharaonis, Dei patientia male abutentis.

QUÆSTIO XLI.

« QUÆ autem superaverint ab eo in mane, igne cremabit². » Quæri potest, quomodo aliquid superabit; cum hoc præmoniti fuerint, ut si domus non habuerit consumendo pecori idoneam multitudinem, vicini assumantur. Sed intelligitur quoniam dictum est : « Os non » conteretis ab eo³, » remansura utique fuisse ossa, quæ igne cremarentur.

QUÆSTIO XLII.

« AGNUS perfectus masculus anniculus erit vobis⁴. » Movere potest ista locutio, quasi agnus possit esse non masculus, nescientem qua necessitate ita sit translatum.

¹ Exod. xi, 9. — ² Id. xii, 10. — ³ Ibid. — ⁴ Ibid. 5.

Ovis enim transferri debuit, quia græcus *πρόβατον* habet, sed *πρόβατον* in græca lingua generis neutri est, et potuerunt quæ sequuntur omnia convenire, tanquam si diceret: « Pecus perfectum masculum anniculum erit vobis. » Potuit enim latine dici: Masculum pecus; quomodo dicuntur mascula thura, genere neutro; ovis autem masculus dici non posset, quia foeminini generis est ovis. Item ovis mascula si diceretur, esset absurdus. Pecus vero si poneretur, etiam aliud intelligeretur; nec servaretur sacramentum, quod cum Scriptura de ove loquatur, post dicit: « Ab agnis et hœdis accipietis illud¹. » Qua in re Christus significari merito accipitur. Quid enim opus erat ovem vel agnum ab agnis et hœdis accipiendum moneri, nisi figuraretur, cujus caro non solum ex justis, verumetiam ex peccatoribus propagata est? Quanquam conentur Judæi etiam hœdum intelligere accipiendum ad celebrandum Pascha, et hoc esse dictum putant: « Ab agnis et hœdis » accipere, » tanquam diceret, vel ab agnis agnum, vel ab hœdis hœdum, si illud desit, sumi oportere: apparet tamen in Christo rebus impletis quid illo præcepto fuerit figuratum.

QUÆSTIO XLIII.

Quon scriptum est: « Et facietis diem hunc in progenies vestras legitimum æternum², » vel, « æternalem, » quod græce dicitur *αἰώνιον*, non sic accipiendum est, tanquam possit istorum prætereuntium dies esse ullus æternus: sed illud æternum est, quod iste significat dies: velut cum dicimus ipsum Deum æternum, non utique istas duas syllabas æternas dicimus, sed quod significant. Quanquam diligenter scrutandum sit, quomodo appellare Scriptura soleat æternum, ne forte ita dixerit solemniter

¹ Exod. xii, 5. — ² Ibid. 14.

æternum, quem nefas habeant prætermittere, aut sua sponte mutare. Aliud est enim quod præcipitur quousque fiat, sicut præceptum est ut septies muros Jericho circumiret arca¹: aliud cum præcipitur sic observari aliquid, ut nullus terminus præfiniatur observationis, sive quotidie, sive per menses, sive per annos solemniter, sive per multorum vel aliquorum annorum certa intervalla. Aut ergo sic appellavit æternum, quod non sua sponte audeant desinere celebrare: aut, sicut dixi, ut non ipsa signa rerum, sed res quæ iis significantur æternæ intelligantur.

QUÆSTIO XLIV.

« Et factus est clamor magnus in terra Ægypto. Non enim erat domus in qua non erat in ea mortuus². » Nonne potuit esse aliqua domus, quæ primogenitum non haberet? Cum ergo primogeniti tantummodo morerentur, quomodo nulla erat, quæ non haberet mortuum? An et hoc divinitus præscientia Dei fuerat procuratum, ut in omnibus omnino essent domibus primogeniti, in quibus percuterentur Ægyptii? Ab hac sane plaga non putandi sunt immunes fuisse Ægyptii, qui habitabant in terra Gessen: hominum quippe erat, vel animalium, non terræ: id est, homines et animalia primogenita moriebantur occulto et angelico percussu, non aliquid in terra vel in coelo factum erat, sicut rana vel locusta, vel tenebræ, unde qui habitabant, affligerentur. A talibus enim plagis cum terra Gessen fuisset aliena, procul dubio perveniebat beneficium ad eos Ægyptios, qui in eadem terra cum Hebræis morabantur: hac vero primogeniti eorum omnes percussi sunt.

¹ Josué vi, 3. — ² Exod. xii, 30.

QUÆSTIO XLV.

« FILII autem Israël fecerunt sicuti præceperat illis » Moyses, et petierunt ab Ægyptiis vasa aurea et argentea, et vestem, et Dominus dedit gratiam populo suo » coram Ægyptiis, et commodaverunt illis, et prædati » sunt Ægyptios¹. » Jam hoc factum fuerat ante mortes primogenitorum Ægyptiorum: sed nunc per recapitulationem repetitur. Nam narratum est quando factum est. Modo enim fieri quomodo posset, ut in tanto luctu ex mortibus suorum accommodarent ista filiis Israël? Nisi forte quis dicat etiam ista plaga non fuisse percussos Ægyptios, qui cum Hebræis inhabitabant terram Gessen.

QUÆSTIO XLVI.

Quid est quod ait: « Accipietis autem fasciculum hyssopi, et tingentes ex sanguine qui est juxta ostium, » liniatis super limen et super ambos postes². » Quæritur enim quem sanguinem dicat juxta ostium, cum illius agni utique velit intelligi sanguinem, cujus immolatione fit Pascha: an eo modo consequenter præcipit, quamvis hoc tacuerit, ut idem agnus juxta ostium occidatur? An, quod est credibilius, ideo dixit: « Ex sanguine qui est juxta » ostium, » quia utique ille qui liniturus est super limen et postes, vas ipsum in quo sanguinem excepit, juxta ostium positurus est, ut ad manum habeat quando tinguit.

QUÆSTIO XLVII.

I. « SUSTULERUNT autem filii Israël de Ramesse in Sochoth, in sexcenta millia peditum viri, præter instructum³, » vel « censum. » Si isto modo potest recte interpretari quod græcus habet ἀποσκευήν, quo verbo non solum mobilia, verumetiam moventia significari indicat

¹ Exod. xii, 35, 36. — ² Ibid. 22. — ³ Ibid. 37.

Scriptura, ubi Judas loquens ad patrem suum dicit: « Mitte puerum mecum, et surgentes ibimus ut vivamus, » et non moriamur et nos, et tu, et substantia nostra¹. » Ibi enim græcus ἀποσκευήν habet, ubi « substantiam » latinus interpretatus est; quod aliquando « censum » interpretantur nostri: sicut nunc « instructum » dicere volumus, dum tamen eo nomine et homines et jumenta vel omnia pecora intelligantur. Ubi etiam utrum et uxores possint intelligi nescio. Sexcenta tamen millia peditum cum Scriptura commemoret, addens et dicens: « Excepto » instructu, » vel « censu, » vel « substantia, » vel si quo alio verbo melius interpretatur ἀποσκευήν, manifestum est et homines significatos, sive in servis, sive in mulieribus, sive in his ætatibus, quæ militiæ non essent idoneæ, ut sexcenta millia peditum in eis solis intelligamus, qui possent militari agmine armari.

II. Quæri autem solet, utrum ad tantum numerum Hebræi pervenire potuerint per eos annos in Ægypto, quos ostendere consideratus in Scripturis numerus potest: qui primum anni quot fuerint, non parva quæstio est. Dicit enim Deus ad Abraham cum factum esset illud sacrificium de vacca trima, et capra, et ariete, et turture, et columba, antequam non solum Isaac, sed nec Ismaël quidem natus esset: « Sciendo scias quia peregrinum erit » semen tuum in terra non propria, et in servitute redigent eos, et nocebunt illis quadringentos annos². » Si ergo quadringentos annos sic acceperimus, ut in servitute sub Ægyptiis intelligantur, non parvum spatium temporis fuit, quo ita populus multiplicaretur. Sed tot annos non fuisse, apertissimo indicio Scriptura testatur.

III. Quidam enim putant quadringentos triginta annos accipi debere, ex quo Jacob intravit in Ægyptum, donec

¹ Gen. xliii, 8. — ² Id. xv, 13.

inde populus per Moysen liberatus est, quoniam in Exodo » scriptum est : « Incolatus autem filiorum Israël, quem » incoluerunt in terra Ægypto et in terra Chanaan, ipsi » et patres eorum, anni quadringenti-triginta¹, » Ser- vitutis autem eorum volunt esse annos quadringentos ; propterea quod Scriptum est in Genesi : « Sciendo scias, » quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, et » in servitutem redigent eos, et nocebunt illis quadrin- » gentos annos. » Sed quoniam servitutis anni post mortem Joseph computantur, (illo enim vivo, non so- lum ibi non servierunt, verumetiam regnaverunt,) non est quemadmodum computentur quadringenti- triginta in Ægypto. Ingressus est enim Jacob anno filii sui tri- gesimo et nono : quoniam triginta annorum erat Joseph, cum apparuit in conspectu Pharaonis, et regnare cœpit sub illo² : transactis autem septem annis ubertatis, se- cundo anno famis ingressus est Jacob in Ægyptum, cum aliis filiis suis³ : ac per hoc tunc agebat Joseph triginta et novem annos, qui impletis vitæ suæ annis centum et decem, mortuus est : vixit ergo in Ægypto post ingres- sum ad se patris sui, septuaginta et unum annos⁴ : quos si detraxerimus a quadringenti-triginta annis, remane- bunt servitutis anni, id est, post mortem Joseph, non quadringenti, sed trecenti et quinquaginta-novem anni. Quod si ex illo putabimus nos computare debere, ex quo Joseph sub Pharaone regnare cœpit, ut tunc quodam modo intelligatur intrasse Israël in Ægyptum, quando ibi filius ejus tanta potestate sublimatus est, etiam sic tre- centi-quinquaginta erunt, quos Tychonius vult accipi quadringentos⁵, ut a toto pars intelligatur, id est, a toto centenatio pars quinquagenaria, et probat hac loquendi

¹ Exod. xi, 40. — ² Gen. xli, 46. — ³ Id. xlv, 6. — ⁴ Id. l, 22. — ⁵ Tychonius in Regular. lib. v.

regula solere uti Scripturam. Si autem, quod aliquanto probabilius dici potest, tunc habeamus intrasse Israël in Ægyptum, quando illic Joseph esse venditus cœpit, de- tracturi sumus adhuc annos tredecim, ut trecentos-tri- ginta-septem annos pro quadringentis accipiamus. Sed cum Scriptura commemoret Caath filium Levi avum Moysi cum avo suo Jacob intrasse in Ægyptum¹, dicat autem eum vixisse annos centum-triginta² (1) ; filium vero ejus patrem Moysi Ambram centum-triginta-septem ; Moysen vero dicas octoginta annorum fuisse cum de Ægypto populum liberavit³ : etiamsi tunc genuisset Caath patrem Moysi, quo anno mortuus est, ille quoque Am- bram ultimo vitæ suæ anno genuisset Moysen, computati anni centum-triginta et centum-triginta-septem et octo- ginta, trecentos et quadraginta-septem annos faciunt, non quadringentos-triginta. Quod si quis dicat extremo anno vitæ Joseph natum esse Caath filium Levi ; septua- ginta ferme anni possunt accedere illi summæ, quia sep- tuaginta-unum annos vixit in Ægypto Joseph post ingres- sum patris sui. Quapropter etiam sic septuaginta anni vitæ Joseph ab ingressu Jacob in Ægyptum usque ad na- tivitatem Caath, si tunc natus asseratur, et centum-tri- ginta anni ipsius Caath, et centum-triginta-septem filii ejus Ambram patris Moysi, et octoginta ipsius Moysi, quadringentos-decem et septem annos faciunt, non qua- dringentos-triginta.

IV. Proinde illa nimirum computatio, quam secutus est Eusebius in historia sua Chronica⁴, perspicua veritate subnixa est. Ab illa enim promissione computat quadrin- gentos-triginta annos, qua vocavit Deus Abraham, ut exiret de terra sua in terram Chanaan : quia et Apostolus

¹ Gen. xlvi, 11. — ² Exod. vi, 18. — ³ Ibid. 20. — ⁴ Eusebius in Chron. ad mundi an. 3260

cum Abrahamæ laudaret et commendaret fidem, in ea promissione qua Christum vult intelligi prophetatum, id est, qua promisit Deus Abrahamæ quod benedicerentur in eo omnes tribus terræ, « Hoc autem dico, inquit, quia testamentum confirmatum a Deo, post quadringentos et triginta annos facta Lex non infirmat ad evacuandas promissiones¹. » Ex illa ergo promissione, qua vocatus est Abraham, et credidit Deo, post quadringentos et triginta annos factam Legem dicit Apostolus, non ex tempore quo Jacob intravit in Ægyptum. Deinde etiam ipsa Scriptura Exodi satis hoc significavit: non enim dixit: « Incolatus filiorum Israël, » quem incoluerunt in terra Ægypto anni quadringenti-triginta, sed aperte dixit: « Quem incoluerunt in terra Ægypto et in terra Chanaan, » ipsi et patres eorum. » Ac per hoc manifestum est computandum esse tempus etiam Patriarcharum Abrahamæ, Isaac et Jacob, ex quo peregrinari cœpit Abraham in terra Chanaan: id est, ex illa promissione, in qua ejus fidem laudat Apostolus, usque ad illud tempus, quo ingressus est Israël in Ægyptum. Toto quippe isto tempore peregrinati sunt patres in terra Chanaan, et deinde semen Israël in Ægypto: ac sic completi sunt quadringenti-triginta anni a promissione usque ad exitum Israël ex Ægypto, quando facta est Lex in monte Sina, quæ non infirmat testamentum ad evacuandas promissiones.

V. Septuagesimo ergo et quinto anno vitæ suæ Abraham, sicut Scriptura dicit, egressus est in terram Chanaan², et genuit Isaac cum esset annorum centum³. Fiunt itaque anni viginti-quinque ex promissione usque ad natum Isaac. His adduntur omnes vitæ Isaac⁴, id est, centum-octoginta, fiunt ducenti quinque: tunc erat Jacob annorum centum-viginti; nati sunt enim sexagenario patre

¹ Gal. iii, 17. — ² Gen. xii, 4. — ³ Id. xxi, 5. — ⁴ Id. xxxv, 28.

gemini¹, ipse et Esau; post decem autem annos intravit Jacob in Ægyptum, cum esset annorum centum-triginta, Joseph autem esset triginta-novem². Fiunt proinde anni a promissione usque ad ingressum Jacob in Ægyptum, ducenti-quindecim. Joseph autem ab illo tricesimo et nono anno ætatis suæ, in quo eum pater in Ægypto invenit, vixit septuaginta et unum annos; quia omnes ætatis ejus anni centum-decem fuerunt³. Cum itaque ad ducentos-quindecim annos accesserint septuaginta-unus, fiunt anni ducenti-octoginta-sex. Restant centum-quadragesima-quatuor vel quinque, quibus intelligitur servisse in Ægypto populus Israël post mortem Joseph. His annis quantum multiplicari potuerint, si fecunditas hominis consideretur, adjuvante illo, qui eos voluit valde multiplicari, reperitur non esse mirum quod in sexcentis millibus peditum egressus est populus ex Ægypto; excepto cætero apparatu, ubi et servitia erant, et sexus muliebris et imbellis ætas.

VI. Quod ergo dixit Deus ad Abraham: « Sciendo » scias, quia peregrinum erit semen tuum in terra non » propria, et in servitutem redigent eos, et nocebunt illis » quadringentos annos⁴; » non sic accipiendum est, tanquam in illa durissima servitute quadringentos annos Dei populus fuerit: sed quia scriptum est: « In Isaac voca- » bitur tibi semen⁵; » ex anno nativitatis Isaac usque ad annum egressionis ex Ægypto computantur anni quadringenti-quinque. Cum ergo de quadringentis-triginta, detraxeris viginti-quinque qui sunt a promissione usque ad natum Isaac, non mirum est, si quadringentos et quinque annos summa solida quadringentos voluit appellare Scriptura, quæ solet tempora ita nuncupare, ut quod de summa perfectioris numeri paululum excrescit, aut infra

¹ Gen. xxv, 26. — ² Id. xlviij, 9. — ³ Id. i, 22. — ⁴ Id. xv, 13. — ⁵ Id. xxi, 12.

est, non computetur. Non itaque quod ait, « In servitu-
 » tem redigent eos et nocebunt illis, » ad quadringentos
 annos referendum est, tanquam per tot annos eos habuerint
 in servitute; sed referendi sunt quadringenti anni ad id
 quod dictum est, « Peregrinum erit semen tuum in terra
 » non propria: » quia sive in terra Chanaan, sive in Ægyp-
 to, peregrinum erat illud semen, antequam hæreditatem
 sumerent terram ex promissione Dei; quod factum est
 posteaquam ex Ægypto liberati sunt: ut hyperbaton hic
 intelligatur, et ordo verborum sit, « Sciendo scias, quia
 » peregrinum erit semen tuum in terra non propria qua-
 » dringentis annis; » illud autem interpositum intelligatur,
 » Et in servitute redigent eos et nocebunt illis; » ita ut
 ad quadringentos annos ista interpositio non pertineat. In
 extrema enim parte annorum summæ hujus, hoc est,
 post mortem Joseph factum est, ut in Ægypto populus
 Dei duram perageret servitute.

QUÆSTIO XLVIII.

Quæ est quod ait, cum de Pascha præciperet, « Erit
 » tibi in signum super manum tuam¹, » an intelligitur
 super opera tua, id est, quod præferre debeas operibus
 tuis? Pertinet enim Pascha propter occisionem ovis ad
 fidem Christi, et sanguinem quo redempti sumus. Hæc
 autem fides operibus præponenda est, ut sit quodam
 modo super manum, adversus illos, qui in operibus Legis
 gloriabantur, de qua re Apostolus loquitur, et multum
 agit; qui fidem operibus sic vult anteponi, ut ex illa pen-
 deant opera bona, atque ab ea præveniantur non ipsa
 velut meritis bonorum operum retribui videatur². Illa
 enim ad gratiam pertinet: si autem gratia, jam non ex
 operibus³; alioquin gratia jam non est gratia.

¹ Exod. xiii, 9. — ² Galat. iii, et Hebr. xi, 6. — ³ Rom. xi, 6.

QUÆSTIO XLIX.

« Cum autem dimisit Pharaon populum, non deduxit
 » eos Deus viam terræ Philistiim, quia prope erat. Dixit
 » enim Deus: Ne quando poeniteat populum cum viderit
 » prælium, et revertatur in Ægyptum¹. » Hic ostenditur
 omnia fieri debere, quæ consilio recte fieri possunt, ad
 devitanda quæ adversa sunt, etiam cum Deus apertissime
 adiutor est.

QUÆSTIO L.

« QUINTA autem progenie ascenderunt filii Israël de
 » terra Ægypti². » Utrum progeniem in centum annis
 vult computari, et ideo quinta progenie, quia post qua-
 dringentos-triginta annos: an per hominum generationes
 hoc potius intelligendum est, ab ipso Jacob, qui intravit
 in Ægyptum, usque ad Moysen, qui cum populo egres-
 sus est. Jacob enim primus, secundus Levi, tertius Caath,
 quartus Amram, quintus Moyses invenitur. Hæc autem
 dicit progenies latinus interpret, quas Græci vo-
 cant, quæ in Evangelio generationes appellantur, nec nu-
 merantur nisi per successiones hominum, non per nume-
 rum annorum.

QUÆSTIO LI.

Dixit autem Moyses: « Confidite, et state, et videte
 » salutem, quæ est a Domino, quam faciet vobis hodie.
 » Sicut enim vidistis Ægyptios hodie, non apponetis am-
 » plius videre eos in æternum tempus³. » Quomodo acci-
 pienda sunt hæc verba, cum viderint postea Israëlita
 Ægyptios? An quia isti, qui tunc videbant, non eos ul-
 terius viderunt; quia et illi sunt mortui qui conseque-

¹ Exod. xiii, 17. — ² Ibid. 18. — ³ Id. xiv, 13.